

Nieuwe conceptexamenprogramma's Nederlands in de praktijk

‘Nederlands wordt als schoolvak rijker, authentieker en betekenisvoller’

Op het Ostrea Lyceum in Goes oefent de sectie Nederlands met het conceptexamenprogramma Nederlands vmbo-gl/tl. ‘We willen niet achteraf verrast worden’, zegt leraar Femke Bijlsma. ‘Daarom doen we mee aan de fase van beproeven.’ Het examenprogramma Nederlands was volgens curriculumontwikkelaar Nellianna van Schaik van SLO, die zelf twintig jaar voor de klas stond, hard toe aan vernieuwing. ‘Het huidige examenprogramma dateert van twintig jaar geleden. Sindsdien is de wereld behoorlijk veranderd. We zien afnemende leesvaardigheid, toenemende meertaligheid, toenemende digitalisering en een samenleving waarin taal steeds crucialer wordt. Daar moet het onderwijs op aansluiten.’

Een van de grootste problemen van het oude examenprogramma was volgens Van Schaik de verkaveling. ‘De vernieuwde visie op het schoolvak Nederlands kiest daarom bewust voor integratie: taalvaardigheden worden niet langer als losse eilandjes benaderd, maar als samenhangend geheel.’ Bovendien klinkt al langer vanuit de vakvereniging Levende Talen en het veld de wens om Nederlands niet alleen als vaardigheden-vak te zien, maar ook als vak met een eigen inhoud. ‘We willen niet alleen vaardigheden trainen,’ zegt Van Schaik, ‘maar ook vragen stellen als: Wat is taal eigenlijk? Hoe verandert taal? Wat is taalvariatie? Daarmee leren leerlingen taal niet alleen gebruiken, maar ook begrijpen.’

Begrijpend lezen

Femke Bijlsma doet samen met haar collega Liselotte de Meester met de mavo-klassen van het Ostrea Lyceum mee aan

de fase van beproeven voor de vakvernieuwing Nederlands. ‘Ik hoop hiermee ook wat invloed te kunnen uitoefenen op een van mijn grootste frustraties: het huidige eindexamen Nederlands. Onze mavoleerlingen doen het heel goed bij eindexamens van vakken als economie, aardrijkskunde en biologie. Dan ga ik ervan uit dat ze op een prima niveau begrijpend kunnen lezen. Maar wat schetst telkens onze verbazing: de resultaten van onze leerlingen op het examen Nederlands vallen elk jaar weer tegen, in vergelijking met hun scores op de andere vakken. Gelukkig zijn de resultaten van onze mavoleerlingen óók voor het eindexamen Nederlands elk jaar nog boven het landelijk gemiddelde, maar omdat de andere vakken zo hoog scoren, zouden we dat dus eigenlijk ook moeten kunnen bereiken voor Nederlands. Dat gebeurt echter niet en daar gaan we ook niet onze leerlingen specifiek op trainen. Maar het geeft wel wat onvrede én de vraag of het huidige examen Nederlands eigenlijk wel aansluit bij wat leerlingen nodig hebben en wat wij leraren dus belangrijk vinden om ze bij te brengen.’

Bijlsma is graag inhoudelijk met haar vak bezig. ‘Het is fijn om daar nu wat extra tijd voor te krijgen door onze deelname aan de fase van beproeven. Ik was nieuwsgierig hoe de vernieuwing eruit gaat zien. Ik wil niet dat straks alles vastligt en wij hier op school denken: o jee, wat nu?’ Met haar collega volgde Bijlsma inspiratiesessies van SLO, onder meer over taalvariatie, digitale geletterdheid en meervoudig tekstbegrip. Vervolgens ontwikkelden ze samen lessenseries waarin vaardigheden bewust worden

gecombineerd. ‘Mijn collega en ik zaten tijdens die inspiratiesessies meteen al enthousiast te overleggen. We merken wel dat als iets ontworpen is voor havo- en vwo-leerlingen, we het zelf goed moeten vertalen naar mavo.’

Minder teaching to the test

Een belangrijk effect van de oude opzet was dat scholen sterk gingen focussen op wat in het centraal examen zat, met name leesvaardigheid. ‘Zelfs in het schoolexamen wordt lezen vaak nóg eens getoetst, waardoor er onevenredig veel aandacht gaat naar één vaardigheid. Dan krijg je *teaching to the test*,’ zegt Van Schaik, ‘en richt het hele curriculum zich daarnaar.’

De curriculumvernieuwing beoogt ook hier verandering in te brengen. Door het centraal examen breder op te zetten en in het schoolexamen meer ruimte te geven voor verschillende taalvaardigheden, ontstaat er weer ruimte voor betekenisvol onderwijs. Taken worden rijker, authentieker en meer verbonden: literatuur lezen en daarover in gesprek gaan, zakelijke en literaire teksten combineren, schrijven gekoppeld aan maatschappelijke thema's. ‘Niet allemaal losse toetsonderdelen,’ benadrukt Van Schaik, ‘maar betekenisvolle taken die ergens over gáán.’ Het vak wordt daardoor rijker, authentieker en betekenisvoller, verwacht ze. ‘Dat is goed voor de motivatie van leerlingen én voor de kwaliteit van het vak.’

Dat merkt Bijlsma nu al. Zo ontwikkelde ze samen met haar collega een module over taalverandering, en in het bijzonder jongerentaal en straattaal, als



Liselotte de Meester (links) en Femke Bijlsma op de startdag van de proeffase vakvernieuwing Nederlands op 11 september 2025. Foto: Diederik van der Laan | de Beeldredactie

onderdeel van een groot onderzoek van het Meertens Instituut. ‘We luisterden met de leerlingen naar podcasts, discussieerden, schreven, spraken, alles zat erin.’ Ook literatuur en actualiteit combineert ze bewust. Daarbij maakt ze dankbaar gebruik van een bestaande methode die daar precies in voorziet, vertelt ze. ‘Zo is taal geen los vak, maar een venster op de wereld.’

Merken leerlingen het als ze bezig zijn met het vernieuwde vak Nederlands? Bijlsma lacht: ‘Niet echt. Maar dat is misschien juist goed. Ze moeten alleen wennen dat het niet meer gaat om: ik leer dit voor de toets. Ik moet ze uitleggen: je oefent nu vaardigheden voor het leven.’

Positieve geluiden én zorgen

Landelijk worden de vernieuwde eindexamenprogramma's Nederlands inmiddels beproefd op zeventien scholen. Leraren werken daar met concepteindtermen en -syllabi, en ontwikkelen zelf lesmateriaal. Van Schaik hoort veel positieve

geluiden. Toch zijn er ook zorgen. Een belangrijke is de overladenheid die altijd weer op de loer ligt. ‘De nieuwe concepteindtermen zijn specifiek geformuleerd dan de huidige, waardoor ze op het eerste gezicht omvangrijker ogen’, legt Van Schaik uit. Maar dat betekent niet dat er méér moet. ‘We willen leraren juist meer houvast geven, maar het vraagt wel een andere manier van kijken. Je moet niet elke bulletpoint als apart lesdoel zien. De uitdaging is om eindtermen slim te combineren. Een lessenserie over dialecten, bijvoorbeeld, kan tegelijk gaan over schrijven, taalvariatie én taalbewustzijn. Zulke kruisverbanden maken het onderwijs rijker, maar vragen ook vakmanschap van de leraar.’

Bijlsma signaleert nog iets anders: ‘In het kader van de fase van beproeven is de deelnemende scholen gevraagd binnenkort twee toetsen van 100 minuten af te nemen. Dat vind ik spannend,’ zegt ze, ‘vooral ook omdat we de inhoud nog niet goed kennen en ook de kwaliteit en

betrouwbaarheid van onze toetsen voor onze leerlingen zo belangrijk vinden. Maar beproeven is ook “leren loslaten”. We weten nog niet goed wat wel en niet werkt. Niet bij zo'n onbekende toets, maar dus ook niet als je iets nieuws gaat proberen in je les.’

Een andere uitdaging is het afstemmen op verschillende schoolsoorten. Van Schaik spreekt hier beeldend over een ‘mengpaneel’: ‘Je schuift met abstractie, taakcomplexiteit, context en genre om af te stemmen op vmbo, havo of vwo. We werken met grotendeels identieke eindtermen, de leraren moeten gaan zorgen voor variatie in de onderwijspraktijk. Met goede voorbeelden uit de onderwijspraktijk en een vakinhoudelijke handreiking hopen we leraren daarbij te ondersteunen in de periode van implementatie.’ Daarom is de feedback uit de fase van beproeven ook zo belangrijk. ‘Sommige onderdelen zullen misschien aangescherpt of afgeslankt moeten worden’, zegt Van Schaik. ‘Dat is precies waarom we de nieuwe conceptexamenprogramma's samen met de scholen beproeven.’

Vervolgfase

Na de fase van beproeven volgen zo nodig bijstellingen. Naar verwachting starten de vernieuwde examenprogramma's in schooljaar 2028–2029. De eerste examens (op vmbo en havo) volgen dan een jaar later.

Van Schaik roept scholen op om nu al aan de slag te gaan. ‘Kijk wat je al doet, verdiep je in de nieuwe programma's, plaats nieuwe inhoud onder de huidige eindtermen in je PTA en kijk waar in jullie programma's nog lacunes zitten. Dan komt het vernieuwde schoolvak Nederlands straks niet als een verrassing.’ ■

Brigitte Bloem